

УДК 94(477):002.2:061.22:82-6“1920/1940”

О. Є. Музичко,

кандидат історичних наук
доцент кафедри історії України
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова
вул. Єлисаветинська 12, м. Одеса, 65082, Україна

ВЗАЄМОДІЯ ОДЕСЬКОГО ТА КИЇВСЬКОГО КНИГОЗНАВЧИХ ОСЕРЕДКІВ У ЛИСТУВАННІ ОДЕСИТІВ С. Я. БОРОВОГО, Ф. Є. ПЕТРУНІА, І. Я. ФААСА З КИЯНАМИ Ю. О. МЕЖЕНКО ТА Б. І. ЗДАНЕВИЧЕМ

Метою цієї статті є дослідження співпраці між одеськими та київськими книгознавцями у 1920—1940-х рр. Вперше опубліковано листи одеських науковців С. Я. Борового, Ф. Є. Петруніа, І. Я. Фааса до київських колег Ю. О. Меженка та Б. І. Зданевича

Ключові слова: книгознавство, Одеса, Київ, листування.

Вивчення контактів між різними центрами наукових досліджень є актуальним завданням сучасної історіографії, адже лише панорамне бачення здатне забезпечити більш глибоке пізнання особливостей та взаємовпливів у поглядах науковців. У цій статті вперше в історіографії висвітлено основні епізоди співпраці між одеськими та київськими книгознавцями у 1920—1940-х рр. Більш рельєфне уявлення про розгортання цих контактів покликана забезпечити коментована публікація в додатках маловідомих листів провідних одеських книгознавців С. Я. Борового, Ф. Є. Петруніа і І. Я. Фааса до видатних київських колег Ю. О. Меженка та Б. І. Зданевича.

Наприкінці ХІХ — на початку ХХ ст. Одеса та Київ належали до провідних наукових центрів Російської імперії, передусім завдяки функціонуванню університетів. Зростання потенціалу місцевих науковців, збільшення їх наукового добробку зумовило інтенсифікацію в цих містах книгознавчих та бібліографічних досліджень, що мали сприяти систематизації та подальшому поступу наукової думки. До 1920 р. в Одесі та Києві виокремились провідні діячі цих галузей гуманітаристики як з числа професорів, так і аматорів. Серед найвидатніших з них слід згадати одеситів І. Линниченка, М. Попруженка та Л. Чижикова, киянина В. Іконнікова. Одеса навіть випереджала Київ за інтенсивністю відповідних студій, адже саме тут у 1911—1923 рр. діяло унікальне для всієї України Бібліографічне товариство.

Револьюційні трансформації не зупинили книгознавчі дослідження, хоч і суттєво підірвали їх матеріальну базу, призвели до відчутних кадрових втрат, змінили ідеологічні умови. У 1920-х рр. Київ набув статусу провідного центру української бібліографії та книгознавства, передусім завдяки роботі Українського наукового інституту книгознавства на чолі з Ю. О. Меженко, що видавав провідний для українських книгознавців часопис «Бібліологічні вісті» (1923—1931) та Всенародної бібліотеки України (сучасна Національна бібліотека НАН України імені В. І. Вернадського) на чолі з Б. І. Зданевичем. У структурі ВУАН діяли дві бібліографічні та книгознавчі комісії: Описування українських стародруків

та Бібліографії історії України. Таким чином, у 1920-х рр. Київ випереджав Одесу за рівнем інтенсивності бібліографічних та книгознавчих студій. Однак південноукраїнське місто аж ніяк не втратило статусу важливого осередку бібліографічних та книгознавчих студій в Україні передусім завдяки діяльності Одеської центральної наукової бібліотеки (ОЦНБ) (сучасної Наукової бібліотеки Одеського національного університету імені І. І. Мечникова) та Українського бібліографічного товариства (УБТ) (1925—1930 рр.).

Обидва територіальні осередки, згідно внутрішніх закономірностей науки, не могли не тягити один до одного. ОЦНБ увійшла до складу Бібліографічної комісії ВУАН. Директор цієї бібліотеки С. Рубінштейн (також один з лідерів УБТ) у квітні 1927 р. взяв участь у I пленумі комісії у Києві. Він виголосив доповідь та увійшов до президії комісії як уповноважений по її діяльності в Одесі. Він організував в Одесі комісію у складі представників наукових бібліотек та бібліографічних організацій Одеси [1].

У 1925—1929 рр. колишній просвітянин В. Буряченко очолив товариство прихильників Української книги в Одесі [2, арк. 43], а також активно працював на посаді секретаря Одеської філії видавництва «Книгоспілка». Обидві структури жваво підтримували контакти з київськими та харківськими видавництвами. На засіданнях одеського Українського бібліографічного товариства регулярно рецензувалися київські видання. Зокрема, правознавець І. Фаас у червні 1928 р. доповів на тему «Правнична література у виданнях ВУАН». Провідні діячі УБТ намагалися підтримувати стосунки з київськими колегами. Історик Є. Загорівський у 1926 та 1928 рр. відвідав Київ, зокрема, з метою участі у всеукраїнській конференції наукових бібліотек. Київ сподобався одеському історичному передусім своєю жвавістю, відсутністю застою та занепаду, якими, на його думку, відзначалась Одеса. У 1926 р. він побував в університетській бібліотеці, де передусім ознайомився з італознавчими виданнями. Побував він вдома у «милейшого немца», відомого картографа та бібліографа Веніаміна Кордта (1860—1934), у ВУАН, де його «любезно вистретил» Олександр Грушевський [3, арк. 7—9]. У 1928 р. він знову відвідав університетську бібліотеку, В. Кордта, О. Грушевського. Голова УБТ Б. Комаров інформував решту України про бібліотечне та наукове життя Одеси в провідних київських бібліографо-книгознавчих виданнях «Бібліологічні вісті» та «Журналі бібліотекознавства та бібліографії» (журнал Всенародної бібліотеки України) [4]. Окрім нього на сторінках «Бібліологічних вістей» друкували свої статті О. М. Тюнеєва, Ф. Є. Петрунь, С. Л. Рубінштейн. Але найбільш важливими та новаторськими серед публікацій одеситів у київських книгознавчих виданнях були праці двох головних героїв нашої статті С. Я. Борового та І. Я. Фааса [5]. Перший з них зосередився на історії та сучасності єврейської книги та теоретичних аспектах бібліотекознавства, другий — дослідженні інкунабул ОЦНБ. Остання з цих праць була високо оцінена у відгуку Б. Зданевича [6].

На початку 1930-х рр. ці потужні центри бібліотекознавства були розгромлені і проголошені осередками заклоту проти радянської влади, а низка їх діячів репресована. Відповідно, було завдано нищівного удару по традиціях співпраці одеських та київських спеціалістів. Традиційно найважливішим джерелом для вивчення історії співпраці науковців є листування. Але саме воно було об'єктом «полювання» каральних органів як матеріал для фабрикацій усіляких «спілок», «союзів». «центрів» тощо, а з іншого боку — джерелом побоювання підслідних, які були змушені нищити безцінні джерела. Тому сьогодні в нашому розпорядженні існує дуже обмежене коло документів для глибшого осягнення «внутрішньої» історії доби «розстріляного відродження».

З огляду на ці обставини, є дуже цінними листи одеських науковців С. Я. Борового, Ф. Є. Петруня до Ю. О. Меженка та І. Я. Фааса до Б. І. Зданевича, які нещодавно мені вдалося виявити у київському Центральному державному архіві-музеї літератури і мистецтва України. На жаль, зворотних листів поки що не виявлено. Однак і наявні листи дозволяють дізнатися про характер відносин між науковцями, особливості наукової співпраці тощо. Напевно, з цих чотирьох фігурантів листування лише І. Фаас потребує спеціальної біографічної довідки.

Донедавна про цю постать можна було дізнатися лише зі спогадів С. Борового, який залишив яскравий опис свого одеського друга 1920—1930-х рр. Він вважав його одним з найерудованіших та найталановитіших одеських науковців [7, с. 142—145]. Аналіз інших джерел дозволяє скласти більш повне уявлення про постать І. Фааса та погодитись з оцінкою його колеги. Іван Якович Фаас народився у 1894 р. на Дону. У 1911—1915 рр. навчався на юрфаці київського університету Св. Володимира. Був залишений в аспірантурі на кафедрі римського права. З 1917 р. — молодший, а з 1918 р. — старший асистент юрфаку, помічник завідуючого юридичного семінару своєї альма-матер. У 1918 р. він склав іспити на ступінь магістра римського права. У 1918—1919 рр. він викладав у Київському юридичному інституті римське право та у Народному університеті — цивільне право. Таким чином, київський період життя вченого зумовив його подальші зв'язки з містом своєї молодості. У 1920 — середині 1940-х рр. він займав досить помітне місце у науково-педагогічному житті Одеси в якості вченого секретаря Одеського губернського комітету охорони пам'яток мистецтва та старовини, секретаря Археологічного інституту, одного з засновників Одеської комісії краєзнавства при ВУАН та Одеської філії Всеукраїнської асоціації сходознавців, вченого секретаря головної бібліотеки вищої школи Одеси, професора Одеського інституту народної освіти та Одеського інституту народного господарства.

Друга світова війна стала часом піднесення та трагедії науковця. У 1942—1944 рр. він був деканом юридичного факультету та завідуючим кафедри історії римського права Одеського університету, директором Антикомуністичного інституту. Він взяв участь в організації бібліотеки історико-філологічного та юридичного факультетів. 16 січня 1943 р. рада юридичного факультету надала І. Фаасу вчене звання доктора юридичних наук без захисту дисертації. На початку 1944 р. разом з дружиною, І. Фаас втік до Румунії, де переховувався від радянських спецслужб під прізвищем Адріан. Фаасам допомогла врятуватись родина відомого румунського історика А. Болдура. І. Фаас помер 11 квітня 1945 р. в Бухаресті, де й був похований під вигаданим ім'ям. Наукова спадщина І. Фааса нараховує 24 праці та рукопис дисертації. Більшість праць присвячена теоретико-правовим питанням (догми права), а не менше 5 — історії давнього та середньовічного права Київської Русі, Сходу та Західної Європи. У цих працях важко виділити територіальні межі, адже відмінною рисою авторського стилю було широке використання історико-порівняльного підходу. Праці І. Фааса вражають своєю ерудицією, знанням зарубіжної (здебільшого німецької) історико-правової літератури, високим рівнем методологічної культури. Для історичної україністики важливе значення має розлогий рецензій на одну з основних праць видатного українського історика М. Слабченка, в якій він виявив низку методологічних історико-економічних та історико-правових недоречностей [8].

У невеликій джерельній базі дослідження діяльності І. Фааса донедавна бракувало листування. Таким чином, опубліковані нижче листи правознавця до Б. Зданевича, не лише проливають додаткове світло на його книгознавчу та бібліографічну роботу, зв'язки (близьке знайомство з С. І. Масловим), але зага-

лом є унікальними. Згадки про відвідування Б. Зданевичем Одеси свідчать, що спілкування між одеситами та киянами не було лише заочним. Лаконічні та ділові листи не дозволяють зазирнути у світогляд та побут І. Фааса. Водночас вони охоплюють майже весь одеський період його життя.

Дещо інше значення мають листи С. Борового до Ю. Меженка. Джерельна і, зокрема, епістолярна, база для реконструкції його біографії є значно ширшою, що й зумовило жвавий та зростаючий інтерес до неї в сучасних істориків. Однак листи одеського історика до Ю. Меженка залишилися поза увагою біографів [9]. Проте цінність листів полягає не лише у цьому. Побутове життя С. Борового в 1930—1940-х рр., а саме цей час охоплюють його листи до Ю. Меженка, належать до маловивчених сторінок його біографії, відомих майже виключно з його спогадів.

С. Боровой згадував, що з 1924 р. він налагодив тісний контакт з директором Українського наукового інституту книгознавства Ю. Меженко та журналом «Бібліологічні вісті», який він вважав кращим радянським книгознавчим журналом всіх часів. Ю. Меженка він згадував з вдячністю як захоплену, доброзичливу, дуже енергійну та діяльну людину [7, с. 131]. Проте, про факт листування з ним він не згадав (тенденція до уникнення згадок про листування з багатьма людьми 1920—1930-х рр. загалом є характерною ознакою спогадів С. Борового, що, можливо пояснюється віддаленістю періоду, але не виключено і своєрідною психологічною травмою часів репресій, що змушувала дещо зменшити ступінь своєї близькості з проскрибованими особами). Виявлені листи свідчать про стійкість дружби між одеським та київським книгознавцями. Перші листи С. Борового адресовані до Ленінграду, де під час війни мешкав Ю. Меженко, у душі залишаючись киянином, як і сприймав його С. Боровой.

На сьогодні ці рукописи є єдиними з відомих листів єврейського історика, що частково написані українською мовою і, отже, є зайвим свідченням не лише його філологічних здібностей, але й національної толерантності. Навіть два листи С. Борового 1930 р. до іншого українського науковця, «козацького батька», Д. Яворницького написані російською мовою. Водночас, листи С. Борового до Д. Яворницького та Ю. Меженка складають єдиний комплекс листів, що дозволяють деякою мірою висвітлити тему «С. Боровой та українські гуманітарії». Листи С. Борового до Ю. Меженка ілюструють не лише книгознавчі та загалом наукові інтереси історика, але й «фотографують» його побут і навіть певною мірою душевний стан в момент його повернення з евакуації до Одеси. Зокрема, як і в спогадах, він демонстрував безкомпромісне та жорстке, в найкращих радянських традиціях, ставлення до колег, що залишались в Одесі в часи війни. Сучасний стан історичної думки вже не дозволяє погодитися з його оцінкою В. Селінова як «негідника» і тим більше з натяком викреслити згадку про краєзнавця з історичних видань. Звичайно, така різкість С. Борового була зумовлена не так його відданістю комуністичним ідеалам, як гострим відчуттям трагедії єврейського народу в часи окупації України, що поширювалась на всіх, хто був хоч якоюсь мірою причетний до окупаційної влади.

Хоча інший друг С. Борового Ф. Петрунь значно більш відомий сучасним науковцям, аніж І. Я. Фаас, його епістолярна спадщина і досі залишається незадіяною в історичних та історіографічних дослідженнях. Обставини та хронологія написання його листів до Ю. Меженка майже збігаються з листами С. Борового. Листи Ф. Петруня розкривають не лише його воєнний та поствоєнний побут, долю його бібліотеки — і, отже, відображають долю одеської інтелігенції, але й зв'язки з київськими та ленінградськими академічними колами. Публікація листів дозволить зацікавленим особам включити їх до нових дослідницьких контекстів. В публікації збережено особливості мови, стилю та пунктуації оригіналу.

ДОДАТКИ

Д) Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України (ЦДАМЛМ). — Ф. 113. — Оп. 1. — Спр. 86 (11 арк.). Листи І. Фааса до Б. Зданевича (у справі також міститься один конверт до другого листа)

Лист № 1. — Арк. 1. (листівка)

Одесса, 23. X. 1926 Глубокоуважаемый коллега!

Очень благодарен Вам за сведения о киевских инкунабулах. К сожалению, в Одессе нет Индекса Проктора, ни в Публ. Библиотеке, ни в Центральной Научной. Мною изучены только инкунабулы Ц. Н. Б.; точного списка инкунабулов Публ. Библиотеки у меня нет, но мне обещали изготовить его в ближайшие дни. Тогда я вышло Вам одновременно оба списка. Будьте добры сообщить, имеется ли в Киеве в данный момент Copinger, Reichling, Pellechet и Zentelblatt fur BiblioBesevesen, Beihefk 13, 30, 38 (Volume) и 35 (Günter, Leipzig). Если имеются, то возможно ли получение их на один-два дня или же наведение справок по почте? Константин Моисеевич [10], которому я передал Ваш привет, благодарил Вас за память. Он Вас хорошо помнит. Будьте добры передать мой поклон Сергею Ивановичу [11]. И. Фаас

Лист № 2. — Арк. 2.

Глубокоуважаемый Борис Иванович!

Простите, что так долго не присылал Вам списка инкунабулов Одесской Центральной Библиотеки: очень был занят другими делами. К этому письму прилагаю список 35 инкунабулов; более подробное описание надеюсь напечатать в одном из журналов, и в таком случае буду считать своим долгом прислать Вам оттиск. Список инкунабулов Одесской Публичной Библиотеки Вы должны получить непосредственно от самой Библиотеки, которая обещала мне выполнить Вашу просьбу.

Сожалею, что не могу быть Вам полезным в отношении наведения справок в библиографических пособиях. В Одессе имеется только Nain и Iй том Gesamt-katalog a

Интересующий Вас Каталог Британского музея имеется в СПб: в Библиотеке Академии Наук (Вас. остров, Биржевая лин., 1, отдел инкунабулов) и в Государственной Публичной Библиотеке (всего только I и III части, посвященные Германии), и в Москве в Румянцевском Музее (I и II части). Н. П. Киселев писал мне недавно, что они ожидают IV часть, посвященную Италии. Вышла уже и V часть, посвященная прочим странам.

Константин Моисеевич просил меня передать Вам свой привет. Будьте добры передать мой привет всех киевлян, находящихся в Одессе, Сергею Ивановичу Маслову.

И. Фаас
15.XI.1926

Арк. 4—7
(додаток до листа) [12]

Augsburg:

1) Der richterliche Klagspiegel. s. l. a. et typ. n. (Augsburg. Peter Berger). F.⁰ goth.

Nain 3728.

Basel.

2) Formularium instrumentorum ad usum curiae Romanae. S. l. a. et typ. n. (Basileae. Michael Wenssler. ca. 1480). F.^o goth.
Hain * 7276.

Brno

3) Jus municipale Brunnense. S. l. a. et typ. n. (Brunnae. Conradus Stahel et Matthias Preinlein. ca. 1490). F.^o goth.
Hain 11612. Copinger III 3381 b. Reichling 576

Firenze

4) Formularium diversorum contractuum secundum stilum et modum Florentinum. Florentiae. Franciscus de Dino. s. a. (ca. 1483). F.^o Ant.
Hain 7269.

Köln

5) Gerardus de Harderwijk. Reparationes seu epitomata naturalis philosophiae Aristotelis. Coloniae. Henricus Quentell [29.II.1496.] 4° goth.
Hain * 8362. Copinger 204 = 2894.

Kraków

6) Часословець. Краковъ. Швайпольть Фіоль. 1491. 4° кирилл.
Каратаев 2.
(из 384 только 224 разрозненных листа, без начала и конца).

Lyon

7) Bouthillier. Somme rurale. Lyon. S. typ. n. (Jaques Maillet) 14.XI.1494. F.^o goth.
Copinger II 1228.
(без последнего листа).

Louvain.

8) Bernardus Parmensis. Casus longi super quinque libros Decretalium. Lovanii. Rodolphus Loeffs de Driell. 6.II.1484. F.^o goth.
Hain 2933.

Maynz

9) Rotae Romanae decisiones antiquae et novae. Moguntiae. Petrus Schoeffer. 1477. F.^o goth.
Hain * 6047.

Milano

10) Baldus de Ubaldis. Lectura super primo libro Decretalium. Mediolani. Christoph. Valdarfer. 6.XII.1476. F.^o goth.
Hain * 2313 (I).

11) Mediolani statuta civilia reformata a Ludovico Maria Sfortia duce. P. I. Mediolani. s. typ. n. (Alexander Minutianus). 10.XI.1498. F.^o Ant.
Hain—Reichling 15011.

Nürnberg

12) Jodocus. Vocabularium utriusque juris Norimbergae. Antonius Koberger. 4.IX.1481. F.^o goth.
Copinger III 6361.

13) Der Stadt Nüerenberg Reformation. Nuernberg. Anton Koburger. 5.VI.1484. F.^o goth.

Hain * 13716.

Roma

14) Festa et ordo terminorum sacri palatii apostolici s. l. a. et typ. n. (Romae. Joannes Schurener de Bopardia). 4.º Ant.

Copinger II 2478 (I).

15) Impedimenta susceptionis ipsorum. S. l. a. et typ. n. (Romae. Joannes Schurener de Bopardia). Форм?

Copinger II 2478 (II) Hain—Reichling 9167.

16) Taxa cancellariae apostolicae. — Romae. S. typ. n. (Joannes Bulle). 30.IV.1479. 4.º goth.

Hain 15349. Copinger III 5719.

17) (Bartolus). Tractatus de tabellionibus. s. l. a. et typ. n. (Romae. Joannes Bulle. ca. 1479). 4.º goth.

18) Ars notariatus. s. l. a. et typ. n. (Romae. ca. 1480. Bartholomaeus Guldinberck) 4.º goth.

Copinger 685

19) Modus servandus in executione seu praesentatione gratiae expectativae. Modus reservandi beneficia. Modus vacandi beneficiorum adiuncto modo acceptandi. s. l. a. et typ. n. (Romae. Barth. Guldinberck. ca. 1480). 4.º goth.

Nachtrage 238.

20) Paulus II P. M. Bulla de beneficiis affectis cum aliis bullis. s. l. a. et typ. n. (Romae. Barth. Guldinberck. ca. 1480) 4.º goth.

Hain * 12482.

21) Sixtus IV. P. M. Regulae, ordinationes et constitutiones cancellariae apostolicae. s. l. a. et typ. n. (Romae. Barth. Guldinberck. Post 23. VII. 1476). 4.º goth.

22) Stylus Romanae curiae. s. l. a. et typ. n. (Romae. Barth. Guldinberck. ca. 1480). 4.º goth.

Hain * 15105

23) Taxa sacrae poenitentiarum. s. l. a. et typ. n. (Romae. Barth. Guldinberck. ca. 1480). 4.º goth.

Hain * 15357.

24) Termini causarum in Romana curia servari soliti in causa beneficiali. s. l. a. et typ. n. (Romae. Barth. Guldinberck. ca. 1480). 4.º goth.

Hain * 15438.

25) Sixtus IV. P. M. Bulla indulgentiarum pro expulsionem Turcarum ex Italia concessarum. s. l. a. et typ. n. (Romae. Eucharius Silber. Ca 1480). 4.º goth.

Hain 14805.

Speier

26) Der Stadt Worms Reformation. s. l. a. et typ. n. (Speier. Peter Drach). 27.V.1499. 4.º goth.

Hain 13719.

(без ксилографий и без конца).

Strasburg.

27) Michael de Dalen. Casus breves Decretalium, Sexti et Clementinarum. Argentorati. s. typ. n. (Georg Husner) 15.VI.1485. F.^o goth.

Hain *4660.

Torino.

28) Sabaudiae decreta ducalia. Taurini. Joannes Fabri Lingonensis. 17.XI.1477. F^o. Ant. Hain 14050.

Venezia.

29) Joannes Petrus de Ferrariis. Practica iudicialis. Venetiis. Joannes de Colonia et Vindelinius de Spira. 1473. F^o. goth. Hain *6986.

30) Astesanus. Summa de casibus conscientiae. Venetiis. Joannes de Colonia et Joannes Manthen de Gheretzem. 18.III.1478. F^o. goth. Hain * 1893.

31) Henricus de Segusio (Hostiensis) Summa super titulis Decretalium per Petrum Abliganum emendata. Leonardus Wild de Ratisbona. 1480. F^o. goth. Hain* 8963.

32) Hyginus. Poeticon astronomicon liber. Venetiis. Erhard Ratdolt de Augusta. 22.I.1485. 4°. Ant. Hain * 9063.

33) Euangelia et epistolae per anni circulum lingua illyrica emendata per fratrem Bernardinum. Spalatensem. Venetiis. Damianus de Gorgonzola Mediolanensis. 12.III.1495. 4°. goth. Vicenza.

34) Vincentiae leges municipales. Vincentiae. Simon de Gabis Bevilaqua de Papia. 23.I.1490. F^o. Ant. Hain—Reichling 10002.

35) Remissorium mit Weichbild und Lehnrecht. s. l. a. typ. n. F^o. goth. Hain 13865.

Лист № 3. — Арк. 8 (листівка)

Многоуважаемый Борис Иванович!

Одесса, 24.V.1928

Большое спасибо Вам за любезно присланный оттиск Вашей рецензии на мое описание инкунабулов Од. ЦНБ. Вашей статьей, выходящей за границы рецензии и имеющей самостоятельное значение, Вы оказали большую честь моей маленькой работе. Очень благодарен Вам за Ваши замечания — серьезные и вместе с тем учитывающие трудность работы в наших условиях. Работая в будущем в области инкунабулов, в которой Вы, как видно из ваших рецензий, являетесь одним из немногих у нас знатоков, я не премину воспользоваться Вашими интересными соображениями. Будьте добры передать мой привет Сергею Ивановичу. Константин Моисеевич Вам кланяется.

С глубоким уважением И. Фаас

Лист № 4. — Арк. 9 (листівка)

Одесса. 27.V.1930 Глубокоуважаемый

Борис Иванович!

Большое спасибо за наведение справок и за присланный оттиск рецензии на 9 W. Очень виноват перед Вами, что так поздно откликнулся: был очень занят, а мне хотелось ответить после прочтения рецензии. Как и следовало ожидать, и эта Ваша рецензия очень интересна и содержательна. Надеюсь, что Вам удастся в скором времени напечатать заметку об *Arz memorativa*. К. N. благодарна за

память и шлет Вам привет. Передайте, пожалуйста, мой поклон Сергею Ивановичу. Рад был узнать, что при обследовании ВБУ работа Вашего отдела была признана образцовой.

Искренне Вас уважающий И. Ф.

Лист № 5. — Арк. 10. (листівка)

Одесса 24.III.1937 г.

Глубокоуважаемый Борис Иванович!

Спасибо за присланный экземпляр журнала «Вісті» Академії наук УРСР 1936 № 10, в котором напечатана Ваша статья. Очень рад, что Вам посчастливилось сделать ряд находок, представляющих большой научный интерес. Надеюсь, что вам удастся напечатать Ваши работы, находящиеся в рукописи. Не собираетесь ли Вы по примеру прошлого побывать в Одессе? Будем очень рады Вас видеть. Жена [13] и Константин Моисеевич шлет Вам свой привет. Прошу передать Сергею Ивановичу при случае наш поклон. Желаю Вам здоровья и успеха. И. Ф.

Лист № 6. — Арк. 11—11зв.

Глубокоуважаемый
Борис Иванович!

Получил Ваше великолепное «Provinciale Romanum» [14]. Большое спасибо за внимание и за столь роскошный подарок. Я не сразу ответил Вам письмом, так как хотел прочитать Ваше исследование в свободное время. Помимо самой работы, большой интерес вызывает Ваша информация о раскопках, которые производит Библиотека Украинской Академии наук в старинных переплетках. Из Вашей работы видно также, что Вы внимательно изучаете надписи на книгах, говорящие об их прежних владельцах. Надпись Christophori Langhansii меня заинтересовала. Я, может быть, напишу Вам некоторые соображения об этом лице.

Константин Моисеевич передает Вам свой привет. Жена также кланяется и тоже очень благодарит за присылку такой чудесной книги.

Когда будете в Одессе, непременно заходите к нам.

Желаю Вам здоровья и новых успехов.

Глубоко уважающий Вас

И. Фаас

Одесса, 6.IV.1941 г.

II) ЦДАМЛІМ. — Ф. 365. — Оп. 1. — Спр. 335. — 9 арк. Листи С. Борового до Ю. Меженка

Лист № 1. — Арк. 1—1 зв.

Одеса, 27.VIII.36

Дорогий Юр. Олексєєвичу,

ніяк не зрозумію, як це Ви довідалися, що я змінив приміщення. Це трапилося в самі останні дні й про це майже ще ніхто не чув й в Одесі.

Літо я провів на дачі під Одесою. Багато працював (писав). Але майже зовсім не відпочивав та почуваю себе так собі.

З великою охотою чекаєму на марки. На жаль в мене для Вас зараз нічого не має, але в близький час сподіваюсь, що зможу надіслати exlibris и та мабуть щось з марок.

Чи немає у В «піонерів» в 15 к., та Добролюбова (крім 10 к.)?

Про Л. І. Б. можу сказати так: він непоганий робітник, але не досить симпатична людина, хоч це намагається не виявляти.

Є в нього не елементи подхалимства, кар'єризму; він страшенно любить бути адміністратором, залежних від нього людей він експлуатує... Так було принаймні в Одесі. Мабуть за цей час він змінився.

Повторюю: чекаю на марки!

Моя адреса: Короленко 11, кв. 31 [15]

З приветом С. Боровой

Днями повернувся з відпустки. Бачив лише один обіжник з В. біб-ки (про В. бібліографію періодики)

Надійшло через день-два відповідь.

Лист № 2. — Арк. 2—2 зв.

Одесса, 12.I.45

Дорогой Юрий Алексеевич,

После многих лет перерыва и многих событий потянуло меня написать Вам. Надеюсь, что Вы помните о моем существовании.

Расскажу коротко о себе: за эти годы я преподавал в ВУЗах, стал доктором наук (исторических), профессором, кое что печатал, но в целом сделал куда меньше, чем хотелось и чем, как думалось, мог бы. 25 VI 41 я (с женой) выехали из Одессы; некоторое время жил в Краснодаре, с ноября 41 по август 44 г. жил и работал в Самарканде. С 5 IX 44 в Одессе, где преподаю в Педагогическ. Институте и в Кредитно-Экономическом. По счастливому стечению обстоятельств моя мебель сохранилась и — что особенно удивительно — также большая часть библиотеки с ее уникальной в СССР иудаической и Hebraic'ой. Книжки были свезены в Публичную Биб-ку; там были спрятаны и возвращены мне. Научный архив мой и рукописи погибли на 40 20, коллекция марок на 75 %, а вот конверт с несколькими ex' libris'ами, кот. я хранил прим. с 1936 г. для Вас сохранился, и я при случае пошлю Вам их. Да, habent sua fata ex — libris'и...

За Вами со стороны все время следил по печатной продукции, но ничего подробнее не знаю.

Видал на днях «Библиографию рус. библиографии», кот. здесь хотел бы иметь. Кстати, как раз книговедческая часть моей библиотеки почти целиком погибла. Подозреваю, что кого то заинтересовали. О гибели полного комплекта «Б. В.» особенно скорблю, у меня с ним связано столько воспоминаний.

Мне было бы очень приятно получить весточку от вас. Желаю Вам всего наилучшего!

Ваш С. Боровой

С. Я. Боровой

Одесса, площадь Кр. Армии 1 кв. 77.

Лист № 3. — Арк. 3—3 зв.

Одесса, 26.II 45

Дорогой Юрий Алексеевич,

Сегодня же отправил Вам заказной бандеролью историю Одес. Публичн. Биб-ки. Это довольно большая библиографическая редкость, хоть и тираж случайно сохранился и пережил 30 мес. оккупации.

Должно ли говорить Вам, как я рад, что Вы существуете, что мы вновь устанавливаем дружеский контакт, кот., надеюсь, будет развиваться и крепнуть. Очень приветствую В. решение переехать в Киев; надеюсь, что Вы там развернете работу более широко, чем когда либо раньше, что в каком то виде возродите УНИК с его издательством, журналом и т. д. Конечно, я рад этому и полностью к В. услугам. Ведь книга и книговедческая тема это болезнь, от которой нельзя вылечиться. А если ктонибудь и думает, что «вылечился» — то это только значит, что он никогда не был одержим этой благородной болезнью.

Очень болезненно ощущаю утрату моего научного архива, материалов. Но будут силы и какой то спрос на мою продукцию то еще что то смогу сделать...

Я писал Вам, помнится, что значительная часть моей небольшой количественно, но очень ценной по подбору специальной лит-ры — сохранилась. Но вся книговедческая часть исчезла; очевидно, вывезена была или подарена румыну-«любителю». Погибла почти вся коллекция марок, но сохранились дублеты; возможно, когда будет время и средства — вернусь к этому.

Ваши коллекционерные интересы помню; начну exlibris'ов вручу при первой встрече; сейчас для первого раза посылаю два произведения самаркандской графики, кот. Вас возможно заинтересуют.

Пишите, не забывайте
искренне Ваш
С. Боровой

(Пл. Кр. Армии 1. кв. 77.)

Лист № 4. — Арк. 4.

Одесса, 12.10.45

Дорогой Юрий Алексеевич,

С глубокой благодарностью подтверждаю получение двух Оттисков. Они кладут начало восстановлению книговедческого раздела моей биб-ки, кот. полностью погиб; очевидно, его вывез какой то румынский аматер.

Ваша надпись меня прямо таки растрогала. Убеждаюсь, что УНИК и его Б. В. в той или иной форме возродятся после В. возвращения в Киев и милые соратники (их так не много сохранилось) при первом звуке боевой трубы вернуться в строй.

Воспоминания об УНИК принадлежат к лучшим воспоминаниям моей жизни, кот. не так уж меня баловала. Держите, пожалуйста, меня в курсе своих дел и передвижений.

Ваш С. Боровой

Лист № 5. — Арк. 5—5 зв.

Одесса, 12.XI.45

Дорогой Юрий Алексеевич,

Разрешите раньше поздравить В. с переездом на родину. Все ждал от В. письмо из Киева, но понимаю сколько у вас дел и хлопот на новом месте.

Сегодня мне показали в Публ. Биб-ке В. формуляр насчет организации бюллетеня Библ. Акад. Наук. Хотя я и не приглашен к сотрудничеству — все же посылаю рецензию на книгу Здобнова [16], котор. — надеюсь — найдет место в перв. № «Бюллетеня». Я никогда не сомневался, что с В. появлением в Киеве — там возродится что-то вроде «Б. В.».

Кстати, не худо было бы в этом же «Бюллетене» дать заметку о нашей истории Одес. Публичн. Библ-ки [17], кот. появилась в первые дни войны в уже

отрезанной от внешнего мира Одессе (но — учтите — что один из авторов — Селинов [18] — оказался негодяем, и его имя не стоило бы вспоминать). Но книга в целом, конечно, заслужила того, что бы ее отметили.

Жду писем

С приветом С. Боровой

Площадь Кр. Армии
1 кв. 77

Лист № 6. — Арк. 6 (листівка).

Одесса, 23.XI.45

Дорогой Юрий Алексеевич,

В догонку пакету с рецензией на книгу Здобнова — сообщаю, что мне вчера стало известно, что Здобнов вовсе не умер, а с ним какая то другая неприятность. Поэтому, если сочтете возможным напечатать мою рецензию — то выбросьте последний абзац и все упоминания в стиле «покойный».

Вот забавный случай!

Ваш С. Боровой

Лист № 7. — Арк. 7

Одесса, 20.XII.45

Дорогий Юрій Олексієвичу,

Запрошення до участі в науковому збірнику я так і не одержав. Але справа звичайно не в тому.

Повинен сказати одверто, що мені дивно було читати В. рядки про нашу книгу з історії ОДНБ. Мабуть мені, як одному з авторів не пристойно це писати, але все таки запитаю: чи з являлося на протязі останніх років історія бібліотеки такого обсягу да до того ж змальованою на загально історичному фоні? Ось чому я вважав, що ця книга є все ж таки не абияка «подія» в бібліотечному житті.

Напишіть мені більш докладно про В. видавничі, наукові і т. і. плани.

Дуже радий був би я нагоди приїхати на декілька днів до Києва.

З привітом Ваш С. Боровой

Лист № 8. — Арк. 8

Дорогий Юрій Олексієвичу,

користуючись з нагоди надійслати Вам привітання з моїм приятелем тов. Олексієвим, якому прошу надати йому всю потрібну йому допомогу. Він зможе розповісти Вам про одеські бібліотечні новини.

До речі, чи вийшов з друку «Бібліотечний збірник»?

З привітанням
С. Боровий

10.XI.46

Лист № 9. — Арк. 9 (текст набрано на друкарській машинці)

Одесса, 11. IX 1947 г.

Дорогой Юрий Алексеевич,

давненько от Вас нет весточек, да и мне не пришлось в течение последнего полугодия побывать в Киеве, и неизвестно, когда я появлюсь в Ваших краях.

А сборник так и не появился. Очевидно, это предприятие так и не состоялось.

Хотелось бы получить от вас несколько строк.
С искрен. приветом и уважением

С. Боровой

III) ЦДАМЛІМ. — Ф. 365. — Оп. 1. — Спр. 612. Листи Ф. Петруня до Ю. Меженка (4 арк.)

Лист № 1. — Арк. 1 (листівка) [1944 р. ?]

Уважаемый товарищ!

Не откажите в любезности сообщить по адресу, указанному на обороте, находится ли в Ленинграде в настоящее время сотрудники В/библиотеке, Владимир Александрович Бриллиант, а также Юрий Алексеевич Меженко. В случае их нахождения в других пунктах, буду очень признателен за сообщение их адресов.

С уважением Ф. Петрунь.

[Надпис на звороті]: Ленинград, Ул. 3-го июля 1917 г.
Государственная Библиотека им. Салтыкова-Щедрина.
Петрунь Федор Евстафиевич, г. Байрам-Али, Туркменской ССР,
Одесский Государственный Университет.

Лист № 2. — Арк. 2—3.

Петрунь Федір Остапович

Одержав
17/VI 1944.

Дорогой Юрий Алексеевич!

Если Вы были растроганы, так я был восхищен голосом из Ленинграда. Я, признаться не предполагал, что Вы в Ленинграде. Честь Вам и слава за Ленинградское «сиденье». Как жаль, что я не знал о В. пребывании в Л. — к Вам бы тогда мог бы наведываться min film, который все время защищал Ленинград в составе 1-ой Гвардейской Краснознаменной Красноярской Морской Артиллерийской дивизии, той самой, которая расщелкала немецкие дзоты и пр. под Ленинградом в памятные Вам дни января-февраля. Он бравый «гвардии сержант». С 1939 г. Петруня-junior непрерывно в Ленинграде и около. А я только и мечтаю об очередной поездке в Ленинград. Сынок пошел в папашу. Он ухитрился выслать нам, в Байрам-Али, пребывавшим здесь на голодном книжном пайке и вообще без оных, изрядную партию приключенческих книг для моей супруги — подлинная валютная ценность в наше время! Из Одессы я получил сообщение, что мою библиотеку и научный архив вывезли румыны в Бухарест — позднее признание международной ценности моего собрания. Не в первый раз в жизни я стою у разбитого корыта. Собираюсь писать персонально Тычине и Хрущеву на тему о репарациях и реституциях. Признаться, когда я 20/VII 1941 г. покидал Одессу, я ничего с собою не захватил — прежде всего потому, что ничего не мог выбрать: все казалось ценным. В общем, 1941/42 г. я провел в Майкопе с Одесским Государственным Университетом, где я получил на старости лет и. о. зав. кафедры, сперва физ. географии (sic!), а теперь

метрологии, гидрологии и картографии (sic!). А я не сдаюсь, читая в этом году, страшно сказать, 11 курсов (в ОГУ и в Педине), записал их и имею добрую «скрыню» одних конспектов. В то время я заново скомпоновал свои давние *opis'a*. За 3 года я написал 3 тома (до 100 печатных листов) истории географии Украины, применительно к степному и лесостепному району. Одну издали. Еще одна «скрыня» рукописей — оттесненных, и в выписках, выдержках и т. д., причем — *horribile dicta!* в многих случаях потреблял произведения адыгейской, бурятской и др. культур, преимущественно поэтов. Но этим страдал не я один. При случае можете сказать Чуковскому, что адыгейское издание «Айболита» разошлось только в 1941 г, благодаря нашествию одесситов, обладавших лишь одним положительным качеством: «гомуной-сокомунной». Не жахайся! *Habent sua fata libelli*. Очень прошу сообщить мне, переехал ли уже в Ленинград Крачковский [19]. На мое последнее письмо к нему в Москву он уже не ответил. Оказывается, Беляев был в Ташкенте — я, к сожалению, этого не знал. Уцелела ли библиотека АН и Университета? Я серьезно думаю побывать в Ленинграде — под претекстом, хотя бы, пополнения фондов библиотеки Университета. С Бергом, если я не буду защищать диссертацию уже летом в Байрам-Али [20], я собирался встретиться в Ленинграде. М. б, к этому времени снова будут доступны все ваши архивы. Пишите. С приветом Ф. Петрунь

Лист № 3. — Арк. 4 (текст набрано на друкарській машинці, з підписом від руки)

Вельмишановний Юрій Олексієвич

Як це водиться в нашому побуті, лише у жовтневі свята зміг відійти від звичайної академічної метушні / я ще ж і заступник декана до того/ і написати, поруч з офіційною заявою, і просторого приватного листа. За Ваше запрошення Вам дуже вдячний. Коли це Вас цікавить, можу дати для першого тому «Наукових записок» статтю на тему: «У справі бібліографії картографії УРСР» — розмір, щоб Вас не перевантажувати на пів друкованого аркушу, а при потребі можна і поширити, і скоротити. Короткий зміст подаю окремо. Як Ви побачите з нього, тут є і історичні моменти, і практичні, і методичні. Виготовити цей текст я зможу, коли Ви підтвердите прийняття такої теми, — на кінець грудня чи середину.

Повертаюся тепер до справи моєї бібліотеки. До Одеси нових транспортів книжок ще не поступало. Відповіді від Управління у справах повернення майна ще не маю. Надсилаю зараз, поруч з Вашим адресом, звернення до СУСАЙКОВА /цебто у Букарешті/, та до Дмитра Захар'євича МАНУЛЬСЬКОГО. Дуже цікаво дізнатися, чи не пощастило Вам дістати які-небудь відомості щодо мого фонду. Шевченкіана, як було умовлено, підбирається, хоч і не так густо. Одеса не дуже тепер укр. культурна.

Щодо Вашої ласкавої підтримки сприводу моїх задумів, то поки-що не бачу я ще світанку. Праці в Одесі безліч і всі ми під надзвичайним академічним тягарем. До того знов закликані викладачі не погодилися працювати в Одесі /помешкання/. Доводиться працювати знов на трьох верстатах, та і заочні відділи полюють за нами, як би нас запрягти — ми старіші підсовуємо, звичайно, молодших. Пропозиції праці іноді бувають надзвичайні. Напр., «Інтуріст» /поважна установа, поважніша від деяких інших/ вимагає, напр., курсу лекцій з Одесознавства для гідів і чічероне, а через них і для різних блукаючих леді. За конспект лекцій окремо. Ні, це все для характеристики «поточного процесу». Все ж таки я сьогодні закінчив чергову порядну статтю — про антів на Чорномор'ї за знов мною відшуканими відомостями — це вже для Академії Наук. До речі

обидві Академії, нарешті зробили спроби втягти у працю нас — переферійних робітників. З Москви приїхав до нас Павло Григорович Ожевський по лінії географії, з Києву приїздив П. П. Єфіменко, який цікавився моїм «Побужям», бо тепер зріс інтерес до наших околиць. До того має відбутися і господарча конференція, присвячена тому ж Побужжю. Не думайте, що це інформаційна замітка про наше культурне життя. Це тільки спокута грішника перед наукою. Коли ж справді все встигти зробити, що вимагає життя. А може в Києві, справді, було б спокійніше?

Чекаю на Вашу ласкаву відповідь у справі «Наукових записок», та може і у справі мого фонду. У Києві коли і буду, то лише під час академічної перерви, — у січні-лютому. Можливо, приїду зробити доповідь в Інституті географії і картографії, з яким ми підтримуємо зносини по тематиці, присвяченій УРСР. Дуже цікавлюся станом бібліографії фізгеографії України — я не відмовлюся, як я обіцяв, дати свої висновки з приводу цієї праці, якщо до плану її, так і в процесі виконання.

З ПОШАНОЮ. Ф. ПЕТРУНЬ
[Підпис]

7.VI.45 р.
м. Одеса, Подбельського, № 41, кв. 20

Примітки

1. *Рубінштейн С.* Бібліографічна комісія УАН та планування бібліографічної роботи в УРСР / *С. Рубінштейн* // Записки Українського бібліографічного товариства в Одесі. — Ч. 1. — Одеса, 1928. — С. 56—60.
2. Галузевий державний архів УСБУ в Одеській області. — Ф. П. (припинених справ). — Спр. 6832 — П. — 125 арк.
3. Російський державний архів літератури та мистецтва. — Ф. 1633. — Оп. 2. — Спр. 17. — 28 арк.
4. *Комаров Б.* Українська державна бібліотека ім. Т. Шевченка в Одесі за 1925—1928 / *Б. Комаров* // Журнал бібліотекознавства та бібліографії. — 1929. — № 3. — С. 119—120; *Б. К.* Українське бібліографічне товариство в Одесі / *Б. К.* // Бібліологічні вісті. — 1926. — № 1. — С. 77—78; *Б. К.* З життя «Українського бібліографічного товариства в Одесі» / *Б. К.* // Бібліологічні вісті. — 1925. — № 1—2. — С. 75—81.
5. *Боровой С. Я.* Нариси з історії єврейської книги / *С. Я. Боровой* // Бібліологічні вісті. — 1925. — № 1—2. — С. 47—58; 1926. — № 1. — С. 36—48; Архівні методи в бібліотечній роботі // Журнал бібліотекознавства та бібліографії. — 1929. — Ч. 3. — С. 21—30; *Фаас І.* Інкунабули Центральної Наукової бібліотеки м. Одеси / *І. Фаас.* — 26 с. (відбитка з журналу «Бібліологічні вісті». — 1927. — № 2).
6. *Зданевич Б.* Перша спроба опису інкунабулів на Україні / *Б. Зданевич.* — 5 с. (окрема видбитка з видання «Записки Історико-Філологічного відділу ВУАН. — Вип. 16. — 1928»).
7. *Боровой С.* Воспоминания / *С. Боровой.* — М.: Іерусалим, 1993. — 383 с.
8. *Музичко О. Є.* Фаас І. Я. / *О. Є. Музичко* // Одеські історики. Енциклопедичне видання. — Т. 1. — Одеса, 2010. — С. 413—415.
9. *Андреев В. М. С. Я.* Боровий: матеріали до біографії та бібліографії / *В. М. Андреев, Н. М. Чермошенцева* // Півд. архів: Зб. наук. праць: Іст. науки. — Херсон: Вид-во ХДУ, 2003. — Вип. X. — С. 62—76; *Чермошенцева Н. М. С. Я.* Боровий як дослідник історії України: Дис. ... канд. наук: 07.00.06—2009. — С. 9; *Андреев В. М.* Саул Боровий: єврейський вектор історії України / *В. М. Андреев, Н. М. Чермошенцева.* — Херсон, 2010. — 191 с.
10. Тут і далі мається на увазі Костянтин Моїсеєвич Щербина — свекр І. Фааса, до революції — професор математики університету Св. Володимира. У 1920—1940 рр. мешкав в одній квартирі з дружиною, донькою та зятем.

11. Сергій Іванович Маслов (1880—1957) — палеограф, літературознавець, очолював Відділ стародруків Всенародної бібліотеки України з 1925 до 1937 р. Пізніше член-кореспондент АН СРСР.
12. Ця інформація була одним з джерел у процесі роботи Б. Зданевича над працею «Каталог інкунабул / Б. І. Зданевич (укл.), Г. І. Ломонос-Рівна (упорядн.); Центральна наукова бібліотека АН УРСР. — К.: Наукова думка, 1974. — 252 с.».
13. Анна Костянтинівна Фаас — доктор медичних наук, професор Одеського університету
14. Праця Б. Зданевича «Provinciale Romanum. Невідоме видання Й. Гутенберга». — К.: Вид-во АН УРСР, 1941. Це видання Гутенберга, вийняте з оправи етьєнівської біблії 1557 р., було гордістю Відділу стародруків. Однак воно було втрачене незадовго перед початком радянсько-нацистської війни.
15. В оригіналі адресу обведено колом.
16. Микола Васильович Здобнов (1888—1942) — видатний російський бібліограф, автор фундаментальної праці «История русской библиографии от древнего периода до начала XX века» (т. 1—2, 1944—47; 3-е изд. — «История русской библиографии до начала XX века», 1955). Про долю рецензії С. Борового нічого невідомо.
17. Одесская государственная научная библиотека им. М. Горького. — Одесса, 1941. С. Боровой був автором розділу «Одесская государственная библиотека в послеоктябрьский период / Исторический очерк. — С. 89—116.
18. Валентин Іванович Селінов (1876—1946) — одеський історик та краєзнавець, завідувач кафедри російської історії Одеського університету та директор Одеського історико-археологічного музею у 1941—1944 рр. Багато зробив для рятування культурних цінностей Одеси в період війни.
19. Крачковський Ігнатій Юліанович (1883—1951) — видатний арабіст, академік АН СРСР.
20. Пути и подступы к Днестру. Очерки по истории русской географии второй половины XVIII века (в связи с военными операциями русских войск, дипломатическими сношениями и колонизационной деятельностью русского правительства) / Дисер. ... канд. геогр. наук. — Байрам-Али, 1944. — Т. 1—2.

А. Е. Муzychко

кандидат исторических наук
доцент кафедры истории Украины
Одесского национального университета имени И. И. Мечникова
ул. Елисаветинская, 12, г. Одесса, 65082, Украина

**ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ ОДЕССКОГО И КИЕВСКОГО ЦЕНТРОВ
КНИГОВЕДЕНИЯ В ПЕРЕПИСКЕ ОДЕССИТОВ С. Я. БОРОВОГО,
Ф. Е. ПЕТРУНЯ, И. Я. ФААСА С КИЕВЛЯНАМИ Ю. А. МЕЖЕНКО
И Б. И. ЗДАНЕВИЧЕМ**

Резюме

Целью этой статьи является исследование сотрудничества между одесскими и киевскими книговедами в 1920—1940-х годах. Впервые опубликованы письма одесских ученых С. Я. Борового, Ф. Е. Петруня, И. Я. Фааса киевским коллегам Ю. А. Меженко и Б. И. Зданевичу.

Ключевые слова: книговедение, Одесса, Киев, переписка.

O. Muzychko

Candidate of Sciences (History), assistant professor
Department of history of Ukraine
of the Odessa Mechnikov National University,
Elisavetinska st., 12, Odessa, 65082, Ukraine

**THE COOPERATION OF ODESSA AND KIEV CENTERS OF BIBLIOLOGY
IN THE CORRESPONDENCE OF INHABITANTS OF ODESSA
S. Y. BOROVOJ, F. E. PETRUN, I. Y. FAAS
WITH INHABITANTS OF KIEV J. A. MEZENKO AND B. I. ZDANEVICH**

Summary

This article treats the cooperation between Odessa and Kiev bibliologists in 1920—1940-s. The letters of the Odessa scientists S. J. Borovoj, F. E. Petrun and I. J. Faas to their Kiev colleagues J. O. Mezhenko and B. I. Zdanevich are published for the first time.

Key words: bibliology, Odessa, Kyiv, correspondence.